

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

КИРИЛИЧ
Христина Володимирівна

УДК 338.12: 339.9

**ПРОБЛЕМА НЕРІВНОМІРНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин у Львівському національному університеті імені Івана Франка

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
ГРАБИНСЬКИЙ Ігор Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
КРАВЧУК Наталія Ярославівна,
Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри міжнародних фінансів і глобальної
економіки імені С. І. Юрія;

кандидат економічних наук, доцент
ПОЛЯКОВА Юлія Володимирівна,
Львівська комерційна академія,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин.

Захист відбудеться “30” жовтня 2015 р. о. 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К. 35.051. 21 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19, ауд. 205.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий “ 29 ” вересня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к. е. н., доцент

Ю.Б.Федунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нерівномірність економічного розвитку існує в світовому економічному просторі як закономірний процес, однак у XXI столітті ця проблема набула особливої актуальності, оскільки поряд з динамічною зміною світу, значними досягненнями людства в науково-технічному прогресі, прискореним глобалізаційним розвитком світового господарства та трансформацією економічних систем спостерігається глибокий диспаритет у розвитку між країнами світу. За цих умов необхідно, насамперед через призму національної специфіки, переоцінити проблеми формування і розвитку світового господарства, враховуючи виклики, які кидає людству глобалізація.

Ключові ознаки світової економічної нерівномірності сформувалися ще у XIX столітті, коли Захід досяг стрімкого економічного прориву на основі промислового перевороту в Англії, наслідками чого стали експансія європейського капіталу та перша хвиля економічної глобалізації.

Еволюція світового господарства свідчить про те, що досліджувати багатоаспектну проблему нерівномірності економічного розвитку лише з точки зору економіки недостатньо, оскільки сучасні тенденції розвитку світової економіки у взаємодії формують економічні, політичні та соціальні чинники.

Подолання нерівномірності економічного розвитку світового господарства є глобальною метою та нагальним завданням міжнародної спільноти, виконання якого значною мірою залежить від ефективності наднаціональних інститутів, які не завжди себе оправдовують. Тому актуальним є дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку саме через ефективність інституційного механізму в державі.

Асиметричний і водночас динамічний розвиток світового господарства зумовив вибір теми роботи, її теоретико-методологічне та науково-практичне значення і змістову спрямованість.

Засади наукового обґрунтування нерівномірності економічного розвитку країн світу досліджували зарубіжні вчені І. Валлерстайн, Ф. Кене, С. Кузнець, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршал, Т. Мен, Дж. Мід, В. Паретто, У. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт, Р. Солоу, В. Стаффорд, Д. Стюарт, Й. Шумпетер, Дж. Юм та ін.

Вагомий внесок у сучасну наукову парадигму нерівномірності економічного розвитку зробили іноземні дослідники А. Алесіна, Д. Асемоглу, А. Банерджі, Р. Барро, Н. Бірдсалл, А. Бренетті, А. Брюер, А. Бургсталлер, Д. Вайнс, А. Варнер, Б. Ведера, Р. Вос, Т. Гарфорт, Дж. Галлуп, Дж. Даймонд, В. Даріті, А. Датт, С. Джонсон, Е. Дуфло, П. Еванс, А. Еммануель, Б. Ертен, Дж. Загс, Н. Калдор, Д. Кантоні, П. Кверубін, П. Конвей, Д. Ландес, А. Льюїс, Г. Молона, Дж. Окампо, Р. Перотті, С. Раделет, Дж. Раух, Дж. Робінсон, Н. Сааведра-Рівано, Х. Сала-і-Мартін, А. Сірлвол, Л. Тейлор, Г. Фаербаух, Р. Фіндлі, Т. Фрідман та ін.

Нерівномірність економічного розвитку досліджували також вітчизняні науковці Л. Антонюк, О. Білорус, В. Будкін, І. Бураковський, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, І. Гладій, І. Грабинський, Б. Губський, І. Каленюк, Т. Кальченко, Г. Климко, Ю. Козак, Н. Кравчук, Д. Лук'яненко, З. Луцишин,

Ю. Макогон, О. Мозговий, В. Новицький, Т. Орехова, Є. Панченко, Ю. Пахомов, О. Плотніков, Ю. Полякова, А. Поручник, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко-Сударєва, А. Румянцев, В. Сіденко, С. Сіденко, Я. Столярчук, Н. Татаренко, А. Філіпенко, Н. Холод, Т. Циганкова, В. Чужиков, В. Шевчук, І. Школа, О. Шнирков та ін.

Більшість вітчизняних і зарубіжних учених зосереджують увагу на причинах нерівномірності економічного розвитку, не досліджуючи фундаментально феномен економічної нерівномірності, зокрема, вплив інституцій та їх роль в економіці країн світу. Саме малодослідженість і актуальність цієї проблеми послужили підставою для визначення мети дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в контексті підготовки кафедрою міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка науково-дослідних тем “Еколого-економічні переваги у міжнародній торгівлі в умовах глобалізації світової економіки” (номер державної реєстрації 0111U008008, 2011-2013 рр., науковий керівник – д-р екон. наук, проф. І. М. Грабинський і “Секторальна інтеграція в економічній системі Європейського Союзу” (номер державної реєстрації 0110U003148, 2010-2014 рр., науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. С. М. Писаренко), а також у межах стажувань автора за програмою ERASMUS-MUNDUS при університеті М. Ромеріса у Вільнюсі (листопад 2012 – вересень 2013 рр.), програми стажувань у штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй (травень 2014 – серпень 2014 р.) та програми для молодих науковців Канадського інституту українських студій, м. Едмонтон (січень 2015 – травень 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства та шляхів її подолання.

Для досягнення мети у дисертації поставлено і вирішено такі завдання:

- 1) з'ясувати суть поняття “нерівномірність економічного розвитку”;
- 2) проаналізувати основні теорії та доктрини щодо проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства, висвітлені у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників;
- 3) визначити конкретні прояви та з'ясувати причини виникнення світової економічної нерівномірності;
- 4) проаналізувати динаміку нерівномірності економічного розвитку в ретроспективі;
- 5) виявити закономірності нерівномірного розвитку країн світу;
- 6) описати сучасні світові тенденції, що сформувались під впливом нерівномірного економічного розвитку світового господарства;
- 7) дослідити вплив інституцій на економічне зростання як основного фактора подолання нерівномірності економічного розвитку;
- 8) проаналізувати вплив інституцій на економічне зростання для країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, та їх транзитних сусідів;

9) оцінити політику міжнародних організацій, спрямовану на пом'якшення негативних наслідків нерівномірності економічного розвитку деяких країн світу;

10) описати основні напрями соціально-економічної політики держав світу з подолання економічної відсталості;

11) розробити рекомендації для України в контексті інтеграції у світову економічну систему.

Об'єктом дослідження є розвиток світового господарства за умов глобалізаційних процесів.

Предмет дослідження – нерівномірність економічного розвитку, її прояви та особливості.

Методологічною основою дослідження слугували: системний підхід до вивчення проблеми нерівномірності економічного розвитку; ключові положення праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених формуванню концептуальних засад економічного розвитку; комплексні наукові методи обґрунтування економічних процесів, зокрема статистичних та економетричних; поєднання історичного і системно-структурного методів; наукова абстракція, логічний синтез та ін.

У дослідженні використано статистичні матеріали та бази даних МВФ, Світового Банку, ООН, Інституту міжнародної економіки (США), Організації економічного співробітництва і розвитку тощо.

Дисертація базується на використанні принципу єдності теорії і практики, прогнозуванні розвитку економічних процесів за допомогою методу наукової абстракції.

Відповідно до мети, у дисертаційній роботі використано раціональну сукупність методів і прийомів теорії пізнання. Базовим методом цього дослідження є діалектичний метод – загальний науковий метод пізнання соціально-економічних явищ у їх суперечностях, розвитку та змінах, що дає змогу дослідити проблеми в єдності соціального змісту і економіки.

Крім того, у роботі використано такі методи і прийоми пізнання:

– формально-логічний – при формулюванні визначення поняття “нерівномірність економічного розвитку”;

– історико-логічний – при дослідженні генези поняття «нерівномірність економічного розвитку» у вітчизняній і зарубіжній науці та при ретроспективному аналізі змісту й причин нерівномірності;

– кількісного та якісного порівнянь – для порівняльного аналізу концепційного виміру нерівномірності економічного розвитку, зокрема теорії світових систем, антиглобалістської теорії, теорії синергетики, теорії полюсів зростання, теорії зовнішньої залежності та теорії ендogenous розвитку з метою виокремлення найбільш актуальної;

– статистичний – при аналізі емпіричних показників, що характеризують сучасний стан світового економічного розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні нового підходу до вивчення проблеми нерівномірності економічного

розвитку та дослідження її впливу на процеси розвитку світового господарства. Ці результати є особистим внеском дисертанта та винесені на захист.

Уперше:

– визначено фактори, які впливають на світову економічну нерівномірність на основі економетричних моделей впливу інституційних та економічних змінних на ефективність світових господарств, в якій за допомогою стохастичної виробничої функції Кобба–Дугласа встановлено, що економічний розвиток у державі значною мірою залежить від ефективності інституційних механізмів;

– встановлено, що основою економічного розвитку для країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, та їх транзитних сусідів слугує узгоджена політика, спрямована на удосконалення всіх інституційних факторів, а саме верховенства права, гласності та підзвітності, політичної стабільності, ефективності органів влади, контролю над корупцією й високого рівня економічної свободи, а інституційний фактор мав би бути включений у розширення Віденської програми дій для таких країн.

Удосконалено:

– теоретичні та методологічні підходи до визначення поняття нерівномірності економічного розвитку світового господарства через призму інституціоналізму;

– концептуальні підходи до дослідження нерівномірності економічного розвитку світового господарства шляхом використання новітніх теорій економічного розвитку, що з'явилися у другій половині ХХ ст.;

– визначення поняття “нерівномірність економічного розвитку світового господарства”;

– побудову економетричних моделей впливу інституційних та економічних змінних на ВВП з урахуванням панельних даних з фіксованими і випадковими ефектами;

– визначення частот розподілу країн світу за ВВП на душу населення впродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. та обґрунтування їх статистичних характеристик;

– підхід до побудови гістограм розподілу країн світу за ВВП на душу населення із застосуванням критерію доходу;

– дослідження динаміки та середнього значення ВВП на душу населення країн світу впродовж п'ятдесяти останніх років;

– аналіз динаміки обсягів ВВП на душу населення основних регіонів світу впродовж тисячоліття з метою визначення глибинних причин сучасної світової нерівномірності економічного розвитку світового господарства;

– теретичні підходи до аналізу можливостей поліпшення стану економіки України шляхом забезпечення сприятливого інституційного клімату.

Набули подальшого розвитку:

– класичні та сучасні погляди на проблему нерівномірності економічного розвитку світового господарства;

- аналіз факторів пом'якшення негативних наслідків нерівномірності економічного розвитку світового господарства;
- дослідження потенційних можливостей економіки України через інституційні реформи.

Практичне значення наукових результатів. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці аналітичних матеріалів і практичних рекомендацій державними структурами, що відповідають за формування і проведення внутрішньої та зовнішньої економічної політики держави для оцінки ефективності впливу інституцій на економічне зростання (довідка № 51 від 05. 05. 2015 р.), також для викладання курсів світової економіки, міжнародних економічних відносин на кафедрі міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1883-Н від 30. 04. 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій висвітлено авторське тлумачення ідей, концепцій і методологічних засад. Усі наукові результати, які наведені в дисертації та виносяться на захист, одержані здобувачем особисто.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 19 наукових праць одноосібно і 1 у співавторстві загальним обсягом 7,38 авт. арк., з них 9 статей у фахових наукових економічних виданнях та 11 тез доповідей на наукових конференціях.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та положення дисертації доповідались та отримали позитивну оцінку на міжнародних і вітчизняних конференціях, методологічних семінарах: на II щорічній міжнародній науково-практичній конференції молодих учених “Сучасні проблеми міжнародних відносин: економіка, політика, право”, м. Львів, 19 вересня 2012 р.; III міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів “Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації”, м. Дніпропетровськ, 17-18 лютого 2012 р.; міжнародній науково-практичній конференції “Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності”, м. Київ 22–23 листопада 2012 р.; XV міжнародній науково-практичній конференції “Інтеграційні процеси та пріоритетні орієнтири розвитку економіки України: економіка, фінанси, право”, м. Київ, 27 квітня 2012 р.; II міжнародній науково-практичній конференції “Еколого-економічні проблеми міжнародної торгівлі та інвестицій”, м. Львів, 22-23 жовтня 2013 р.; міжнародній науково-практичній конференції “Стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації”, м. Черкаси, 27-28 грудня 2013 р.; III щорічній міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика”, м. Львів, 11 лютого 2014 р.; IV щорічній міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти”, м. Львів, 23-24 жовтня 2014 р.; міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право”, м. Львів, 15 лютого 2015 р.; міжнародній науково-практичній конференції “Перспективи сталого розвитку економіки: національний

та регіональний аспекти”, м. Дніпропетровськ, 3-4 квітня 2015 р., IV щорічний міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право”, м. Львів, 16-17 квітня 2015 р.; семінарі факультету економіки і фінансового менеджменту університету М. Ромеріса, м. Вільнюс (Литва), 14 грудня 2012 р.; семінарі Школи глобальних студій університету м. Падова (Італія), 24 лютого, 2013 року; засіданні офісу країн, що розвиваються і не мають доступу до моря Організації Об’єднаних Націй, м. Нью-Йорк (США), 22 серпня 2014 р.; семінарі Канадського інституту українських студій, м. Едмонтон (Канада), 20 квітня 2015 р.

Структура дисертації та її обсяг. Специфіка проблем, що стали предметом цього дослідження, їх різноплановість зумовили загальну логіку і структуру дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів (11 підрозділів), висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний текст дисертації викладено на 188 сторінках, він містить 24 таблиці і 24 рисунки, 5 додатків. Список використаних джерел із 191 найменування викладений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, проаналізовано ступінь її дослідженості в працях українських і зарубіжних учених, висвітлено зв’язок роботи з науковими темами, визначено мету та завдання, охарактеризовано методологічну базу дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача щодо сформульованого наукового завдання, подано апробацію дисертаційних результатів.

У **першому розділі** *“Еволюція поглядів на проблему нерівномірності світового господарства”* розглянуто еволюцію класичних і сучасних наукових поглядів на проблему нерівномірності економічного розвитку світового господарства.

Проблема нерівномірності економічного розвитку світового господарства є одним з ключових об’єктів досліджень представників багатьох наукових шкіл, що знайшло відображення у науковій літературі. Справжній інтерес до цієї проблематики почали виявляти у 80-х роках ХХ ст. західні науковці. Результати їхніх досліджень покладені в основу сучасних економічних теорій.

В еволюції класичних поглядів Я. М. Столярчук виокремила такі етапи: 1) теорія меркантилізму (кінець XV – перша половина XVII ст.); 2) класична політична економія (друга половина XVII – перша половина XIX ст.); 3) неокласичні теорії (перша половина XIX ст.); 4) марксизм (кінець XIX – початок ХХ ст.); 5) еволюційна економічна теорія (перша половина ХХ ст.); 6) новітні теорії економічного розвитку (друга половина ХХ ст.).

У дисертаційному дослідженні проблема нерівномірності розглядається на інституційних засадах, зокрема школи Д. Асемоглу та Дж. Робінсона, які вважають, що економічне зростання насамперед залежить від ефективності інституційних механізмів у державі.

Одні вчені досліджують нерівномірність економічного розвитку з точки зору географічного розташування країн, висвітлюючи взаємозв'язок між географічним положенням і технологічним прогресом та культурними особливостями, інші ґрунтують свої дослідження на емпіричному моделюванні впливу інституцій на економічне зростання.

Аналіз усіх цих теорій послужив підставою для висновку про те, що інституції, інституційна культура та політика державної влади є вагомими чинниками виникнення диспропорцій між доходами країн світу, а економічне зростання значною мірою залежить від ефективного управління. Країни, в яких інституції працюють ефективно, економічно зростають швидше, тобто світова економічна нерівномірність є наслідком різного рівня ефективності інституційних механізмів у державах. Країни, в яких утвердилося верховенство права, захищені права власності, створене сприятливе бізнес-середовище тощо, мають стабільну довгострокову перспективу економічного розвитку.

У другому розділі “Теоретико-методологічні засади дослідження нерівномірності економічного розвитку” досліджено методологічний, теоретичний і концепційний виміри нерівномірності економічного розвитку світового господарства.

Нерівномірний економічний розвиток потребує якісно нового осмислення цієї проблематики у системі міжнародних економічних відносин, аналізу кількісних змін як комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, політико-інституційних і фінансово-правових норм.

З метою теоретичного дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства з'ясовано суть понять “світове господарство”, “економічний розвиток”, “нерівномірність розвитку”, “асиметрія глобального економічного розвитку”, “нерівномірність економічного розвитку”, висвітлено різноманітні точки зору на їх трактування та запропоновано авторську дефініцію поняття нерівномірності економічного розвитку світового господарства.

Нерівномірність економічного розвитку світового господарства – це особливий закономірний процес розвитку, притаманний сучасній глобалізованій системі світового господарства, специфікою якого є глибокі дивергенції між країнами світу у всіх сферах соціально-економічного буття, що супроводжується асиметричним розподілом переваг від глобалізації та суттєвими розбіжностями в рівнях доходів у планетарному масштабі.

У другому розділі дисертаційного дослідження також розкрито суть методології наукового дослідження, висвітлено методику побудови економетричної моделі впливу інституційних та економічних змінних на зростання ВВП. Обґрунтовано актуальність застосування обраного методу, який полягає у верифікації теоретичних припущень. Описано методику обчислення індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) як інтегрованого показника визначення рівня розвитку країн світу, який включає широкий спектр економічних характеристик та інституційну складову.

Концепційний вимір проблеми нерівномірності економічного розвитку розглянуто через призму новітніх теорій економічного розвитку, які з'явилися в другій половині ХХ ст., а саме: теорію світових систем, антиглобалістську теорію, теорію синергетики, теорію полюсів зростання, теорію зовнішньої залежності, в межах якої розглядаються неоколоніальна модель залежності, хибна парадигма розвитку та теорія дуального розвитку, і теорію ендogenous розвитку.

Найбільш актуальною в контексті дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку є теорія ендogenous розвитку (теорія внутрішньосистемного розвитку, нова теорія зростання), прихильники якої наголошують на важливості орієнтації на внутрішній механізм економічного розвитку, на власні ресурси та потенціал країни.

У третьому розділі “*Вплив нерівномірності економічного розвитку на загальносвітові економічні процеси*” проаналізовано зміст, причини, динаміку світової економічної нерівномірності та закономірності формування її ключових параметрів у світовій економіці. Також проведено ґрунтовний аналіз впливу інституцій на ефективність економік країн світу.

Нерівномірність економічного розвитку набула чітких ознак у ХІХ ст., коли Захід стрімко розвивався на основі науково-технічного прогресу. Основою науково-технічного прогресу було не масове виробництво, а саме інновації та інституційні зміни. Стимулятивним фактором різкого зростання Заходу було те, що друга хвиля колоніальної експансії збіглася з першою хвилею глобалізації (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).

Для дослідження впливу економічних та інституційних змінних на економічне зростання побудовано економетричну модель (1), метою якої є показати взаємозалежність показників ВВП та інституційних й економічних змінних, а саме рівня економічної свободи (*ECF*), рівня політичної свободи, що враховує стан політичних (*PR*) та громадянських свобод (*CR*), рівня розвитку людського капіталу (*HUM*), робочої сили (*L*) та валового нагромадження основного капіталу (*K*). Рівень економічної свободи, який вимірює такі показники, як якість урядового правління, правова структура і безпека прав власності, свобода міжнародної торгівлі, регулювання кредитної політики, ринку праці і бізнесу, та рівень політичної свободи виступають інституційними змінними.

Проведений кореляційний аналіз, засвідчує, що коефіцієнти кореляції між показниками *PR* та *CR*, *HUM* та *ECF* є високими. Це підтверджує припущення, про те, що економічна свобода є передумовою економічного розвитку і сприяє поліпшенню якості життя населення.

Для оцінювання впливу економічної ефективності на зростання ВВП використано метод стохастичного порога. Оцінки параметрів економетричної моделі для панельних даних з фіксованими ефектами країн і часовими ефектами визначені за допомогою узагальненого методу найменших квадратів. Модель, побудована для 119 країн світу, враховує спостереження у 1990, 2000 та 2010 рр. (загалом 286 спостережень). Перевірку моделі на адекватність проведено на підставі статистики Фішера, коефіцієнт детермінації R^2 є близьким до одиниці, що дає підставу

стверджувати, що модель пояснює 99% дисперсії зміни рівня ВВП. Уведення в специфікацію моделі різних значень a_i дає змогу врахувати те, що залежність ВВП від чинників, які на нього впливають, може відрізнятися для різних країн, а значення t_i враховують часові відмінності в зв'язках. Статистичні тестування показують значущі відмінності між фіксованими ефектами країн і часовими ефектами. (*Cross-section* $F = 12, 54^{**}$, *Period* $F = 21, 61^{**}$).

$$GDP_{it} = c + a_i + \tau_t + \lambda_1 K_{it} + \lambda_2 L_{it} + \lambda_3 HUM_{it} - \lambda_4 ECF_{it-1} + \lambda_4 PR - \lambda_5 CR \quad (1)$$

$(7,84^{**}) \quad (2,38^*)$
 $(3,27^{**}) \quad (-0,05) \quad (1,04) \quad (-1,5^*)$
 $R^2 = 0,99, \quad F = 776,63.$

У розділі також наведено узагальнену транслогарифмічну модель, побудовану на основі виробничої функції зі сталою еластичністю заміщення (*CES*-функція), яка є нелінійною модифікацією функції Кобба – Дугласа (табл. 1).

Таблиця 1

Dependent Variable: LOG(GDP)
 Sample (adjusted): 1990, 2000, 2010
 Cross-sections included: 119

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.850310	5.899152	1.500268	0.1356
LOG(K)	-1.167433	0.422526	-2.762984	0.0064
LOG(L)	3.143352	0.610245	5.150966	0.0000
LOG(HUM)	2.120563	2.442805	0.868085	0.3867
0.5*(LOG(L))^2	-0.077859	0.044361	-1.755120	0.0812
0.5*(LOG(K))^2	0.094877	0.036607	2.591783	0.0105
0.5*(LOG(HUM))^2	2.707936	0.733223	3.693198	0.0003
LOG(K)*LOG(L)	-0.057730	0.036589	-1.577815	0.1166
LOG(K)*LOG(HUM)	-0.284695	0.149187	-1.908308	0.0582
LOG(L)*LOG(HUM)	0.486876	0.160117	3.040762	0.0028
ECF	-0.000160	0.010860	-0.014712	0.9883
PR	0.010018	0.011568	0.865984	0.3878
CR	-0.040724	0.015179	-2.682905	0.0081
R-squared	0.999050	Mean dependent var		24.67477
Adjusted R-squared	0.998254	S.D. dependent var		2.082442
S.E. of regression	0.087021	Akaike info criterion		-1.741828
Sum squared resid	1.173749	Schwarz criterion		-0.067230
Log likelihood	380.0814	Hannan-Quinn criter.		-1.070599
F-statistic	1254.271			
Prob(F-statistic)	0.000000			

Обчислено значення ефективності економіки для деяких країн світу, на основі чого побудовано модель впливу інституційних чинників на ефективність економіки, яка підтверджує, що PR , CR , ECF спричиняють збільшення економічної ефективності ($EFEC$), яка коливається в межах від 1 до 0, 953, на 0, 018%, 0, 026% та 0,029%, відповідно.

Досліджено взаємозв'язок між ефективністю економіки та індексом держав, що не відбулися, який характеризує спроможність держав контролювати цілісність своїх кордонів, економічну, демографічну, політичну та соціологічну ситуацію в країні (рис. 1).

Побудовано модель, на основі якої з'ясовано, що складові індекса *FAIL*, а саме демографічний тиск (визначається густиною населення та наявністю протидіючих етнічних груп), рівень еміграції, рівень економічної нерівності, економічне становище, криміналізація держави, роздрібненість у силових структурах й еліті, переміщення біженців усередині країни, зростання реваншистських настроїв, кількість послуг держави, дотримання законів і прав людини, зовнішнє втручання (ризик іноземного втручання в політичні й військові суперечки, а також залежність від зовнішнього фінансування), є суттєвим фактором впливу на економічне зростання, оскільки зменшення індексу FAIL на 10 одиниць збільшує ефективність економіки на 1,7%. Результати досліджень також підтверджують, що спроможність держави контролювати цілісність своїх кордонів і політична стабільність суттєво впливають на економічне зростання, адже для стабілізації економіки потрібна підтримка міжнародних фінансових інституцій, економічні реформи, надходження іноземного капіталу. Вагомими чинниками ефективності економіки є також політична та економічна свобода.

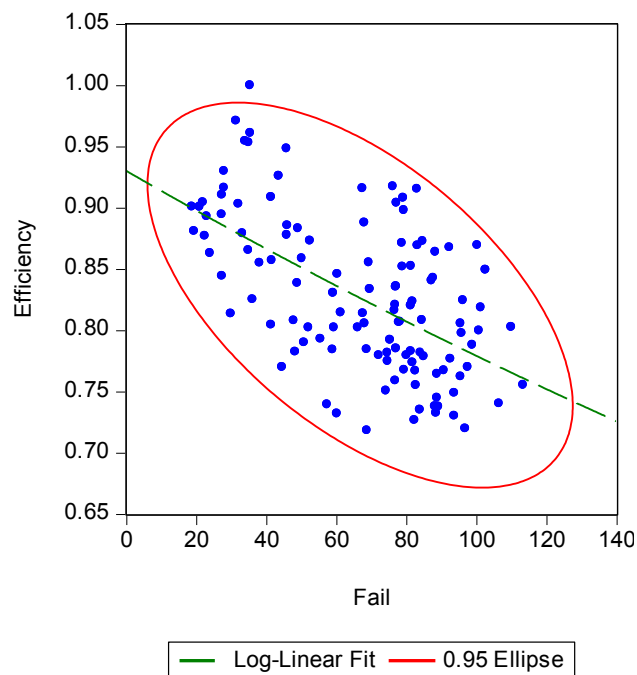

Рис. 1. Взаємозв'язок між ефективністю економіки та індексом держав, що не відбулися

Проаналізовано частоту розподілу та статистичні характеристики для країн світу з 1961 по 2013 рр. (рис. 2), на основі чого зроблено висновок, що із середини ХХ ст. нерівномірність економічного розвитку світового господарства стрімко зростає, адже мінімальне значення ВВП на душу населення у 1961 р. становило 41, 2 дол. США, в той час як максимальне – 2934, 5 дол. США. У 2013 р. цей показник

мав, відповідно, значення 230, 8 дол. США та 115 037,9 дол. США. Отже, у 1961 р. дохід найбідніших був у 71 раз менший, ніж дохід найбагатших, а вже у 2013 р. – у 498 разів.

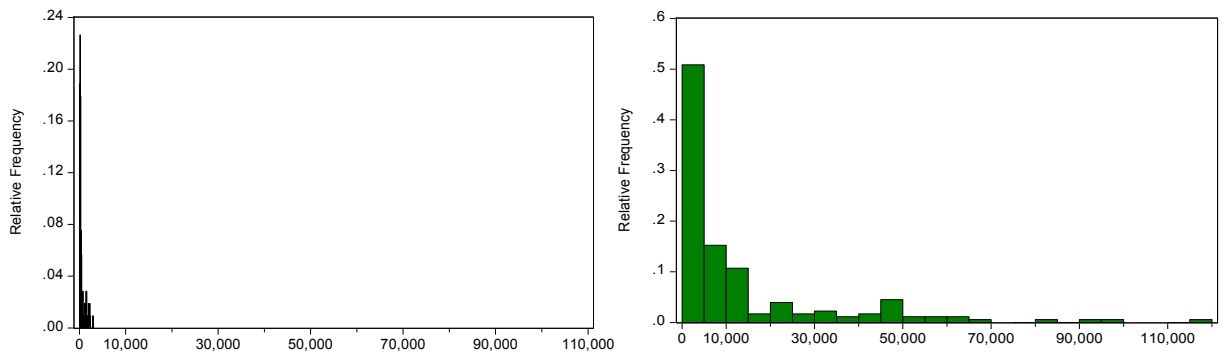

Рис. 2. Гістограма розподілу ВВП на душу населення для країн світу в 1961 та 2013 рр.

Проведено аналіз динаміки розвитку країн світу за ВВП на душу населення з 1960 по 2013 рр., де визначено середній світовий рівень ВВП, значення якого є набагато меншим за максимальне. Отже, велика кількість країн (більше 50%) належить до країн з низьким рівнем доходів, де ВВП на душу населення не сягає навіть половини середнього світового показника. Кількість країн з середнім рівнем доходів практично не змінюється, їх частка коливається в діапазоні 8 – 24%, а країн з високим рівнем ВВП стає більше. Аналіз сучасних тенденцій розвитку країн світу показав, що нерівномірність економічного розвитку за останнє десятиліття дещо зменшилась, однак залишається глибокою (рис.3).

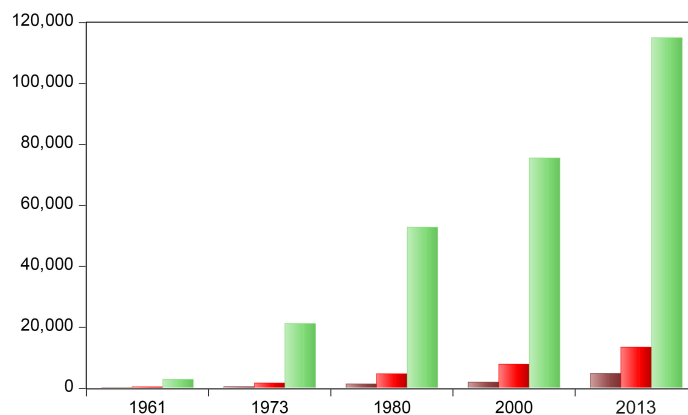

Рис. 3. Зростання ВВП на душу населення країн світу в порівнянні з середньосвітовим рівнем (за ПКС у 1990 р., дол. США)

У четвертому розділі *“Основні напрями соціально-економічної політики подолання нерівномірності економічного розвитку”* наведено економетричну модель впливу інституційних змінних на економічне зростання для країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, та їх транзитних сусідів. Запропоновано

основні методи подолання проблеми нерівномірності економічного розвитку на прикладі деяких країн світу та розроблено рекомендації для України в контексті її інтеграції в світову економічну систему.

Країни, що розвиваються і не мають доступу до моря, мають обмежені можливості через віддаленість та ізольованість від світових ринків, відсутність територіального доступу до моря та високу вартість транзиту. Отже, їх географічне становище безпосередньо впливає на ключові економічні показники та економічне зростання, що є одним з найслабших у світі: із 32 країн, що розвиваються і не мають доступу до моря (Азербайджан, Афганістан, Болівія, Ботсвана, Буркіна-Фасо, Бурунді, Бутан, Вірменія, Ефіопія, Замбія, Зімбабве, Казахстан, Киргизстан, Лаос, Лесото, Македонія, Малаві, Малі, Молдова, Монголія, Непал, Нігер, Парагвай, Південний Судан, Руанда, Свазіленд, Таджикистан, Туркменістан, Уганда, Узбекистан, ЦАР, Чад), 16 належать до категорії найменш розвинених країн світу.

Таблиця 2

Результати оцінювання моделей

Method: Panel Least Squares	Model 1		Model 2	
	Dependent Variable			
	log (<i>GDP_LLDC</i>)		log (<i>GDP_TRANSIT</i>)	
Variable	Coef.	t-Stat. (p-value)	Coef.	t-Stat. (p-value)
Const	4.206	1.25 (0.2131)	18.143	6.90*** (0.000)
log (<i>L</i>)	0.891	4.07*** (0.0001)	0.192	0.84 (0.411)
log (<i>K</i>)	0.210	4.78*** (0.0000)	0.127	1.83* (0.082)
log (<i>HDI</i>)	0.595	1.52 (0.1309)	2.457	10.8*** (0.000)
log (<i>POL+GOV+CORU P+RULE+VOIC+EC FRE</i>)	0.018	5.14*** (0.000)	0.009	3.32*** (0.003)
R-squared	0.985		0.998	
Adjusted R-squared	0.980		0.997	
F-statistic	203.42		851.35	
Prob (F-statistic)	0,000		0,000	

Примітка: * – позначає статистичну значущість на рівні 10%, ** – на рівні 5%, *** – на рівні 1%.

Щоб дослідити вплив інституцій на збільшення ВВП країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, та їх транзитних сусідів проаналізовано показники баз даних міжнародних організацій або установ: ВВП (*GDP*); робоча сила (*L*); валове нагромадження основного капіталу (*K*); індекс економічної свободи (*ECFRE*); індекс розвитку людського потенціалу (*HDI*); верховенство права (*RULE*); гласність і підзвітність (*VOIC*); політична стабільність (*POL*);

ефективність органів влади (*GOV*); контроль над корупцією (*CORUP*). Розглянуто вплив чинників сумарно, адже, згідно із дослідженням, вони суттєво впливатимуть на ВВП лише зі збільшенням усіх чинників, тобто досягти зростання економіки можна лише за умови узгодженої інституційної політики, спрямованої на поліпшення всіх інституційних чинників (табл.2).

Порівняльний аналіз свідчить про те, що в країнах обох груп інституції розвиваються майже однаково. Отже, інституційний розвиток має бути пріоритетним для обох груп країн, адже він охоплює культуру поваги до демократії, верховенство права і прав людини, соціальну справедливість.

Країнам, що розвиваються і не мають виходу до моря, ще належить подолати низку бар'єрів, а допоможе їм у цьому інституційний фактор, адже економічний розвиток визначається не лише відсутністю виходу до моря. Наприклад, політична стабільність і контроль за корупцією мають вирішальне значення для створення сприятливого бізнес-середовища й залучення інвестицій, що є шляхом до інтеграції та виходу на світовий ринок.

Отже, інституційний розвиток має бути невід'ємною складовою внутрішніх реформ, які здійснюються відповідно до Алматинської (2003 р.) та Віденської програм дій (2014 р.) з метою створення конкурентного ринку, оптимізації роботи уряду, стимулювання приватного сектора та розвитку громадянського суспільства.

Формування світової політики збалансованого, рівномірного розвитку, тобто подолання світової економічної нерівномірності значною мірою залежить від ефективності інституцій у кожній окремій державі. Саме політичні та економічні інституції спроможні довести суспільство до занепаду чи процвітання. Світова практика показує, що країни, в яких домінують "екстративні" інституції, тобто немає закону і порядку, не захищене право власності, існують бар'єри, що перешкоджають функціонуванню ринку, відсутність верховенства права тощо, потерпають від надмірного та безвідповідального зосередження національних ресурсів "у руках небагатьох", тому будь-які реформи потрібно починати з інституцій – політичних та економічних, адже саме вони формують мотивацію та стимули, що впливають на поведінку людей. Інструментами створення умов для економічного розвитку слугують "інклюзивні" інституції, тобто недискримінаційний контроль над доступом і розподілом ресурсів, чесна конкуренція, збереження приватної власності, плюралізм тощо.

Згідно з ІГК за 2014-2015 рр., за інституціями Україна посідає 130-те місце серед 144 країн світу, тому зміцнення цих позицій сприятиме розвитку можливостей скористатися перевагами, а саме освіченістю населення (40-ве місце) та розміром ринку (38-ме місце). Інституційні реформи – це основний інструмент модернізації економіки України, яка має потенціал, необхідний для того, щоб бути розвиненою економічно, а поліпшення якості життя України залежить від спроможності влади створити ринково орієнтовані інституції з метою імплементації реформ.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено аналіз проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства, що дало змогу оцінити її вплив на світові економічні процеси та визначити основні методи її подолання. За підсумками дослідження сформульовано такі висновки теоретичного та практичного характеру:

1. У науковій літературі справжній інтерес до проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства прокинувся у другій половині ХХ ст., хоча певною дотичністю до наукових доктрин характеризуються погляди меркантилістів, представників класичної політекономії, марксизму, представників неокласичного напрямку та еволюційної економічної теорії, оскільки нерівномірність є невід’ємною ознакою розвитку світового господарства.

2. Ретроспективний аналіз цієї проблематики доводить, що нерівномірність економічного розвитку країн світу набула чітких ознак у ХІХ ст., коли Захід здійснив стрімкий економічний стрибок завдяки промисловій революції в Англії. Друга хвиля колоніальної експансії, що збіглася з першою хвилею сучасної глобалізації (початок ХХ ст.) закріпила панування Заходу в політичній, економічній, військовій й культурній сферах.

3. На підставі аналізу наукових напрацювань представників новітніх концепцій економічного розвитку, а саме: теорії світових систем; антиглобалістської теорії; теорії синергетики; теорії полюсів зростання; теорії зовнішньої залежності, в межах якої розглядається неоколоніальна модель залежності, хибна парадигма розвитку і теорія дуального розвитку; теорії ендегенного розвитку – обґрунтовано, що саме теорія ендегенного розвитку є найбільш актуальною в контексті дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку, оскільки прихильники цієї теорії наголошують на важливості орієнтації на внутрішній механізм економічного розвитку, на власні ресурси та потенціал країни.

4. У межах сучасної наукової парадигми економічного розвитку найбільш актуальним є обґрунтування нерівномірності економічного розвитку через призму ефективності інституційних механізмів держави як основного інструменту створення умов для економічного зростання.

5. З допомогою економетричних моделей, побудованих для панельних даних з фіксованими ефектами країн і фіксованими часовими ефектами, метою яких є показати взаємозалежність показників ВВП та інституційних і економічних змінних, доведено, що рівень політичної та економічної свободи, який взято за інституційні чинники, значною мірою впливає на економічну ефективність. Це підтверджує запропоновану гіпотезу про те, що рівень розвитку держави залежить від ефективності інституційних механізмів, тобто із збільшенням економічних і політичних свобод збільшується ефективність економіки.

6. Виявлена залежність між ефективністю економіки та індексом *FAIL* свідчить про те, що контрольованість державою своїх кордонів і політична стабільність значною мірою впливають на економічне зростання, адже війни, конфлікти й суперечки є найбільшими руйнівними факторами впливу на економіку,

оскільки за умов війни виробництво, споживання, заощадження та інвестиції змінюються, спричиняючи падіння ВВП та рецесію економіки.

7. При аналізі частоти розподілу та статистичних характеристик для країн світу за показником ВВП на душу населення з 1961 по 2013 р. виявлено глибокі дивергенції між країнами світу та вкрай низьке середнє значення ВВП на душу населення; у 1961, 1973, 1980, 2000 та 2013 рр. мінімальні та максимальні значення ВВП на душу населення в дол. США становили 41, 2; 70, 5; 93, 7; 86, 7; 230, 8 та 2934, 5; 21278,3; 52846,5; 75606,2; 115037,9, відповідно.

8. Аналіз кількісного та відсоткового розподілу країн за категоріями доходу свідчить про те, що за останні 15 років нерівномірність економічного розвитку між країнами світу незначною мірою зменшилась, хоча залишається глибокою. Поділивши країни світу на чотири категорії за ВВП на душу населення, а саме $Y < 0.5w$, $0.5w < Y < w$, $w < Y < 2w$, $2w < Y$ можна констатувати, що у 2013 р. до найнижчої категорії за ВВП на душу населення належить 51% населення Землі, до найвищої – 21% населення Землі. Натомість країн з середнім показником ВВП на душу населення у цих групах було 16% та 12%, відповідно.

9. Дослідження інституційного середовища країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, підтверджує, що лише за узгодженої політики, спрямованої на удосконалення всіх інституційних факторів, а саме верховенства права, гласності та підзвітності, політичної стабільності, ефективності органів влади, контролю над корупцією та рівня економічної свободи, можна досягти зростання ВВП, а інституційний фактор повинен бути врахований у розширенні Віденської програми дій для таких країн.

10. Основою для економічного зростання деяких країн Південно-Східної Азії, Польщі, Грузії та інших послужило сприятливе інституційне середовище, тобто “інклюзивні” економічні та політичні інституції, що знаходять вираження у недискримінаційному контролі над доступом і розподілом ресурсів, чесній конкуренції, збереженні прав власності, плюралізмі тощо. На підставі аналізу досвіду Сінгапуру – “економічного дива” ХХ століття виокремлено деякі інституційні реформи як основні фактори економічного зростання: довіру до судової системи, право приватної власності, повагу до державного правління, верховенство права, ідеологічну свободу та ін. Так, Польща завдячує успіхам у проведенні реформ дерегуляції економіки, здійсненим урядом Л. Бальцеровича – Т. Мазовецького, основними кроками якого було створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, відкриття національного ринку для іноземного капіталу (скасування обмеження на частку акціонерного капіталу для іноземців, податкові пільги для зарубіжних інвесторів, скасування ліцензій на імпорт та експортних квот) і податкова реформа.

11. Основною перешкодою на шляху розвитку економіки України постає слабе інституційне середовище, адже за ІГК у 2014-2015 рр. Україна посідає 130-те місце серед 144 країн світу. До факторів, що негативно впливають на ведення бізнесу в Україні, належить корупція, політична нестабільність, доступ до фінансування, нестабільність уряду, неефективна урядова бюрократія тощо. Отже,

основний спосіб модернізації економіки України – це глибокі інституційні реформи. Концептуальним напрямом переформатування та трансформації економічної системи України повинна стати дерегуляція економіки та євроінтеграція як чітка й сформована ідеологія запровадження в Україні сприятливих політичних та економічних інституцій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Кирилич Х. Еволюція поглядів на проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства / Х. Кирилич // Економічний аналіз. – 2012. – №11. – С. 253–257.
2. Кирилич Х. Еколого - економічні проблеми країн «Великої вісімки»/ Х. Кирилич // Вісник Львівського університету, Сер. Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 28. – С. 217-226.
3. Кирилич Х. Концепційний вимір проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства/ Х. Кирилич// Вісник Одеського університету, Сер. Економіка. – 2014. – Т. 18. – Вип. 4/2. – С. 43-46.
4. Кирилич Х. Еволюція поняття “нерівномірності економічного розвитку світового господарства” в економічній літературі/ Х. Кирилич/ Збірник наукових праць Буковинського університету. – 2014. – Вип.10. – С. 195-202.
5. Кирилич Х. Формування системи інституційного забезпечення країн, що не мають виходу до моря/ Х. Кирилич// Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 4. – С. 30-40.
6. Kyrylych K. Quo vadis? Interface between economic development and environmental sustainability in global perspective / К. Kyrylych // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2015. – Вип.28 (4). – С. 18–20.

Статті у наукових фахових виданнях іноземних держав

7. Kraevska O. Ukraine and European Union: Challenges to Integrate / O. Krayevska, Kh. Kyrylych, A. Syzenko// Ekonomisti. International Scientific-Analitical Jornal Tbilisi State University. – 2013. – No. 5. – P. 6–18.
8. Kyrylych K. Problem of uneven economic development of the world economy: essence and causes / К. Kyrylych // Intellectual economics. – 2013. – Vol. 7. – No. 3 (17). – P. 344–354.
9. Kyrylych K. An Assessment of the Performance of Landlocked Developing Countries on Institutional Development / К. Kyrylych. // Handel wewnętrzny. – 2014. – No 4. – S. 144–157.

Тези наукових доповідей

10. Кирилич Х. Нерівномірність економічного розвитку країн світу як глобальна проблема сучасності/ Х. Кирилич// Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів. Дніпропетровськ, 17-18 лютого 2012 р. – Дніпропетровськ: Біла К. О., 2012. – С. 107.

11. Кирилич Х. Нерівномірність економічного розвитку у світовій економіці: уроки для України / Х. Кирилич// Інтеграційні процеси та пріоритетні орієнтири розвитку економіки України: економіка, фінанси, право: зб. матер. XV міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 27 квітня 2012 р. – К. :УДУФМТ, 2012. – С. 242 – 243.

12. Kyrylych K. Problem of uneven socio-economic development in the world economy: actuality and substance/ K. Kyrylych// Contemporary problems of the international relations: political, economic, legal aspects: collection of papers of the II international scientific conference of young scholars concil of the international relations faculty of the Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2012, 19 September. – Lviv: The Ivan Franko National University of Lviv, 2012. – P. 100 –103.

13. Кирилич Х. Нерівномірність економічного розвитку в контексті пост-колоніалізму: економічне співробітництво ЄС та країн АКТ/ Х. Кирилич// Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 – 23 листопада 2012 р. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 58 – 61.

14. Kyrylych K. Quo vadis? Interface between economic development and environmental sustainability in global perspective/ K. Kyrylych// Ecological and Economic Problems of International Trade and Investment: Materials of the Second International Scientific Conference, Lviv, Ukraine, October 22-23, 2013. – Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2013. – P. 62 – 64.

15. Кирилич Х. Антиглобалістичні рухи як характерна риса процесу глобалізації/ Х. Кирилич// Стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації: матер. міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси, 27-28 грудня 2013 р. – Черкаси: Видавничий дім “Гельветика”, 2013. – С. 152 – 155.

16. Кирилич Х. Індекс глобальної конкурентоспроможності як інтегрований показник економічного добробуту країни/ Х. Кирилич// Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика: зб. матер. III щорічної міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 11 лютого 2014 р. – Львів: DPI, 2014. – С. 75 – 79.

17. Кирилич Х. Щодо демографічних особливостей країн, що розвиваються/ Х. Кирилич// Зб. матер. IV щорічної міжнар. наук.-практ. конф.: Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти, Львів, 23-24 жовтня 2014 р. – Львів: DPI, 2014. – С. 476 – 479.

18. Кирилич Х. Деякі сучасні тенденції економічного розвитку країн світу / Х. Кирилич// Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. матер. IV щорічної міжнародної наук.-практ. конф., Львів, 15 лютого 2015 р. – Львів: DPI, 2015. – С. 298 – 301.

19. Кирилич Х. Вплив географічного положення країни як основний фактор економічного розвитку/ Х. Кирилич// Перспективи сталого розвитку економіки: національний та регіональний аспекти: матер. міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 3-4 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ: НО “Перспектива”, 2015. – С. 61 – 63.

20. Кирилич Х. Сучасна наукова парадигма нерівномірності економічного розвитку в контексті нової інституційної економіки / Х. Кирилич // Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. матер. IV щорічної міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 16-17 квітня 2015 р. – Львів: DPI, 2015. – С. 346-349.

АНОТАЦІЯ

Кирилич Х. В. Проблема нерівномірності економічного розвитку світового господарства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми нерівномірності економічного розвитку світового господарства. Висвітлено еволюцію класичних поглядів і сучасну наукову парадигму з цієї проблематики. Описано теоретичні, методологічні та концепційні засади дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку.

Досліджено зміст, причини та сучасні прояви світової економічної нерівномірності. Оцінено вплив економічних та інституційних змінних на економічне зростання за допомогою економетричних моделей для панельних даних з фіксованими ефектами країн і фіксованими часовими ефектами, з допомогою яких доведено, що, зокрема, рівень політичної та економічної свобод як інституційні чинники значною мірою впливають на ефективність економіки.

Виявлено залежність між ефективністю економіки та індексом держав, що не відбулися, який свідчить про те, що контрольованість державою своїх кордонів і політична стабільність значною мірою впливають на економічне зростання, адже війни та конфлікти є найбільшими руйнівними факторами впливу на економіку.

Запропоновано також економетричну модель впливу інституційних факторів на ВВП для країн, що розвиваються і не мають виходу до моря, та їх транзитних сусідів, на основі чого встановлено, що лише за узгодженої політики, спрямованої на поліпшення усіх інституційних факторів можливе зростання ВВП, що підтверджує необхідність включення інституційного фактора до розширення Віденської програми дій для цих країн.

Проаналізовано феномен економічного зростання деяких країн світу та запропоновано рекомендації щодо поліпшення інституційного середовища економіки України.

Ключові слова: нерівномірність економічного розвитку, світове господарство, інституції, країни, що розвиваються і не мають виходу до моря.

АННОТАЦИЯ

Кирилич К. В. Проблема неравномерности экономического развития мирового хозяйства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

Диссертация посвящена исследованию проблемы неравномерности экономического развития мирового хозяйства. Освещены эволюция классических взглядов и современная научная парадигма данной проблематики. Изложены теоретические, методологические и концепционные основания исследования проблемы неравномерности экономического развития.

Исследованы суть, причины и некоторые современные проявления мировой экономической неравномерности. Оценено влияние экономических и институциональных переменных на экономический рост с помощью эконометрических моделей для панельных данных с фиксированными эффектами стран и фиксированными временными эффектами, с помощью которых доказано, что, в частности, уровень политической и экономической свободы как институциональные факторы в значительной степени влияют на эффективность экономики.

Выявлена зависимость между эффективностью экономики и индексом несостоявшихся государств, свидетельствующий о том, что контролируемость государством своих границ и политическая стабильность в значительной степени влияют на экономический рост, ведь войны и конфликты являются самыми разрушительными факторами влияния на экономику.

Предложена также эконометрическая модель влияния институциональных факторов на ВВП для развивающихся стран, не имеющих выхода к морю, и их транзитных соседей, на основе чего установлено, что только при согласованной политике, направленной на улучшение всех институциональных факторов, возможен рост ВВП, что подтверждает возможность включения институционального фактора в расширение Венской программы действий для указанных стран.

Проанализирован феномен экономического роста некоторых стран мира и предложены рекомендации по улучшению институциональной среды экономики Украины.

Ключевые слова: неравномерность экономического развития, мировое хозяйство, институции, развивающиеся страны, не имеющие выхода к морю.

SUMMARY

Kyrylych K. Problem of uneven economic development of the world economy.
– Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of economic sciences on a specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2015.

This research focuses on the problem of uneven economic development of the world economy. The evolution of classic views and modern scientific paradigm on this issue is analyzed. Within the modern scientific paradigm uneven economic development is studied through the prism of effectiveness of institutional mechanisms of the state as the main tool to create conditions for economic growth.

The theoretical and methodological issues of research problems of uneven economic development is described. In terms of conceptual basis the world system theory, antiglobalization theory, synergy, growth poles theory, dependency theory (including neo-colonial dependency model, false-paradigm model and dualistic development thesis), endogenous growth theory are considered.

The content and causes of global economic unevenness are analyzed. Retrospective analysis of this problem shows that uneven economic development of the global economy has become clear in the XIX century when the West has made rapid economic leap due to the industrial revolution.

The effect of economic and institutional variables on economic growth is calculated using econometric models for panel data with fixed effects of countries and fixed temporal effects which prove that, in particular, the level of political and economic freedoms that are taken by institutional factors greatly influence the economic efficiency.

The relation between efficiency and failed state index is identified, indicating that the controllability of the state's borders and political stability largely affect economic development because wars and conflicts have the most devastating impacts on the economy.

Manifestations of some modern global economic unevenness are evaluated. Relative frequency and statistical characteristics for countries of the world in terms of GDP per capita from 1961 to 2013 are analyzed on which deep divergences between countries and very low average value of per capita are identified.

Analysis of quantitative and percentage distribution of countries of the world by the revenue categories shows that in 15 years the unevenness between countries has slightly decreased, although it remains to be deep.

An econometric model of the impact of institutional factors on the GDP for landlocked developing countries and their transit neighbors is proposed on the basis of which it is found that only coherent policies aimed at improving all institutional factors can possibly lead to GDP growth, confirming the possibility of inclusion the institutional factor into the expansion of the Vienna Programme of Action for these countries.

The phenomenon of economic growth in some countries of the world is analyzed and recommendations for Ukraine's economy to improve the institutional environment are proposed.

Keywords: uneven economic development, world economy, institutions, landlocked developing countries.